

BYNESET
HUSFLIDSLAG

Bynestrøya

Mønsteravtak av gammel, strikket trøye fra Byneset.
Strikket ca 1860 til Lars Gudmundson Rye 1836-1920

Rødlisterarbeid av
Greta Bjørnbet og Guri Aune

2022

NORGES
HUSFLIDSLAG
RØDLISTA

Mønsteravtak av gammel trøye fra Byneset, strikket ca. 1860 i «Halt-Maritmønster» til Lars Gudmundson Rye 1836-1920.

Dette strikkemønsteret er særegent for Byneset. I 1985 var det enda flere eldre som husket at det var vanlig med strikketrøyer i dette «Halt-Marit-mønsteret».

Byneset Husflidslag ønsket å ivareta kunnskapen som lå i den gamle, originale trøya som vi visste var utformet av Halt-Marit. Historien om Halt-Marit er i dag ukjent for de fleste bynesinger. Derfor ville vi i Byneset Husflidslag også løfte hennes historie frem for å belyse levekårene på en husmannsplass i første halvdel av 1800-tallet

Trøya er strikket i et tre tråders garn av ull fra hvit Dalasau. Garnet er kardet og spunnet for hånd. Trøya er strikket i rundstriking. Rundpinner fantes ikke på den tiden. Det ble derfor brukt så mange rette pinner det behøvdes på omkretsen av bol og erme. Trøya er strikket i ubleika hvit, mørk blå og rødt garn. Til det røde og blå garnet er det brukt syntetiske farger. Det finnes ikke et nedtegnet mønster av den originale trøya. Ved å lage et skriftlig dokument, er det en mulighet for å bevare kunnskapen om trøya for fremtiden. Vi får kjennskap til måten den er strikket på og hvordan den er tilpasset brukeren. Også kunnskap om symboler i mønsterbordene og hvordan og hvorfor de ble benyttet, kan løftes frem og gjøres mer kjent i et skriftlig dokument.

Historien om «Halt-Marit» (fritt etter artikkel i Bynesboken)

I bygdebøkene til Byneset Historielag finnes det en artikkel: «Halt-Marit's livssaga». Halt-Marit vokste opp på en husmannsplass i utkanten av Byneset. Hun var født rundt 1800 og bodde der sammen med sin søster Guru og sin mor Siri-Beret. De var svært

fattige og barna måtte ofte gå omkring i bygda for å be om mat. Skolegang var frivillig den gang, så det ble det lite av. Men moren lærte dem det hun selv kunne, og de ble flinke til å karde og spinne. Betalt arbeide ble det lite av.

Sommeren 1830 fikk Marit jobb som onnataus på en gård på andre siden av bygda. Der ble hun gravid, noe som var en stor synd og skam for en ugift kvinne på den tiden. Hun eide ingen ting og ikke en gang nok mat til eget føde. Hun fødte barnet, men lot det ikke få leve. En uke senere ble hun pågrepet. Barnefarens navn skulle ikke nevnes. Hun ble idømt livsvarig tukthus i Trondheim. Det var harde dager på tukthuset. De jobbet med håndverksarbeider og arbeidsdagene var svært lange. De som i slutten av uken sto til rest i arbeidet, ble tuktet med ris på naken kropp.

Da Marit hadde vært på tukthuset i 12 år, bestemte dronningen at det skulle frigjøres en kvinnelig fange fra hvert fengsel som takk til Gud for hennes lykkelige nedkomst. Da ble Marit løslatt med begrunnelse i hennes dyktighet og gode fremferd.

Marit flyttet hjem igjen. Hun ernærte seg med spinning og strikking. Av strikkevarer var det trøya, laget i hennes eget mønster, som var mest i skuddet. Trøya kalles nå gjerne Bynestrøya. Hvorfor hun ble kalt HaltMarit vet vi ikke, men kanskje hun haltet. I dag finnes det bare en original trøye igjen som er strikket i «Halt-Marit-mønsteret».

Bevare kunnskapen om trøya for fremtiden

Det finnes ikke et nedtegnet mønster av den originale trøya. Ved å lage et skriftlig dokument, er det en mulighet for å bevare kunnskapen om trøya for fremtiden. Vi får kjennskap til måten den er strikket på og hvordan den er tilpasset brukeren. Også kunnskap om symboler i mønsterbordene og hvordan og hvorfor de ble benyttet, kan løftes frem og gjøres mer kjent i et skriftlig dokument.

Den gamle, trøya strikket i «Halt-Marit-mønsteret» ble vist frem for Byneset Husflidslag midt på 1980tallet av Marit Klevset. Byneset Husflidslag lagde da, i samband med Rauma ullvarefabrikk, et forenklet mønster av denne trøya, som var tilpasset datidens mote. Det mønsteret ble veldig populært og mange strikket denne genseren.

I denne prosessen var det diskusjoner i laget om:

- 1) hvor «lusene» skulle plasseres, rett under hverandre eller midt imellom «lusene» fra forrige stripe
- 2) om det skulle være mørk blå eller sauesvart i mønsterfargen
- 3) flere meninger om den røde og hvite mønsterborden

Det resulterte i at det den gang ble laget to mønster, hvorav det ene i samarbeid med Rauma ullvarefabrikk, ble det mest kjente.

Byneset Husflidslag ønsket i 2022 å ta et mer autentisk mønsteravtak av den originale, gamle trøya. Kanskje kunne et slikt arbeid gi oss mer kunnskap om strikking rundt 1860 som kunne bevares for ettertiden. Kanskje kan den gamle trøya lære oss noe om

- Mønsterstrikk
- Tilpasning
- Betydning av mønsterborder
- Garnet
- Fargemetoder

I tillegg ønsket vi å gjøre historien til Halt-Marit, som lagde dette mønsteret, mer kjent.

Byneset Husflidslag fikk låne den gamle trøya av dagens eier, Gudmund Klevset, for å nedtegne det originale mønsteret best mulig og deretter strikke en kopi. Greta Bjørnbet og Guri Aune ble ansvarlig for prosjektet.

Vi startet med å ta bilder av trøya.

Hoftepartiet er ensfarget med riller nederst, deretter hvite og mørke striper med «lus» før en rød og hvit bord øverst. På skuldrene er det to border i alle tre fargene. Trøya er strikket rundt opp til der ermene kommer, derfra er den strikket frem og tilbake. Skulderstykkene er strikket øverst på hver side av forstykket. Bolen er strikket sammen på bakstykket i overgangen rød og hvit bord og skulderstykke. Ermene består av en mansjett i alle 3 fargene, deretter en liten bord før stripemønster på resten av ermet. Hele trøya er fasongstrikket, smal over hoftene og bredere opp til toppen. Ermene er også fasongstrikket og har ut- og inntagninger etter armens form.

Det neste var å finne ut mer om hvorfor det var diskusjoner ved mønstrene som ble laget i 1985. Det svaret var ganske enkelt:

- 1) I den originale trøya er lusene plassert helt uten et system. Mønsterrapporten er 4 masker og mønsterstripene har bare et forhold til seg selv og ikke de andre stripene
- 2) Det er veldig vanskelig å se om trøya er svart eller mørk blå
- 3) Symbolene på den røde og hvite mønsterborden er lik de som ble brukt i 1985, men den gamle trøya har en annen plassering

Nye spørsmål dukket da opp.

- 4) Hvorfor var ikke lusestripene i forhold til hverandre?
- 5) Hvem kan hjelpe oss med fargeanalyse?
- 6) Hvilken betydning har symbolene i mønsterborden og plasseringen av dem?

7) Med hvilket garn skal vi strikke den nye trøya?

Mål og maskeantall

Vi tar alle mål av trøya og måler også masketetthet på ensfarget strikk, mønsterstrikk og mansjetter.

Vi begynner å telle masker med tanke på kopien som skal strikkes. Det var lett å komme ut av kontroll. Etter hvert fant vi ut at vi kunne bruke sikkerhetsnåler for å markere inn- og uttagninger. Det lettet arbeidet. Snart fikk vi svar på spørsmål 4. Alle luseboder startet alltid likt. Uttagninger rundt på hele bolen i nesten hver stripe, førte til at lusene kunne bli plassert helt ulikt fra foregående stripe.

Etter at vi hadde telt og tegnet ned alle masker og inn- og uttagninger, så vi at bakstykket hadde så mange som 15 uttagninger på omgangen under den røde og hvite mønsterborden!

Garnet

Vi tok kontakt med Selbu spinneri. De ville gjerne se på trøya for å finne ut om garnet og gi oss tips om hvilket garn vi skulle strikke kopien i. De var imponert over garnets gode tilstand etter 160 år!

De kunne med en gang si at et slikt garn ikke finns lenger. Dagens garn er løsere og mer oppblåst for å gi myke uttrykk. Men de ville gjerne lage et slikt garn. Garnet i genseren var 3 tråders, laget i dala hvit og med hard tvinn. De ville lage det nye garnet av kortreist sau fra Trøndelag. Garnet fikk navnet Bynesgarn.

Fargene

Kunsthåndverker Anne Bårdsgård ble kontaktet. Hun var ganske sikker på at den mørke fargen var blå. Hun sa også at fargene var syntetiske fordi spesielt den røde fargen hadde blødd litt utover. Garn som er plantefarget, blør ikke, men blekner. Syntetiske farger var tatt i bruk fra midten av 1800tallet.

Selbu spinneri ville også lage små fargeparti av Bynesgarnet.

Nå hadde vi det nye Bynesgarnet, så det var bare å begynne å strikke. Med et tidspress på oss valgte vi at en av oss strikket bol og den andre ermene, ettersom vi hadde ganske lik strikkefasthet. En utfordring vi fikk var strikkepinner. Til 33m og 43 omg/10cm hadde det vært best å strikke i pinner nr 1.75. Vi fant ingen rundpinner tynnere enn 2mm. Dermed måtte vi i tillegg strikke ganske fast på pinnen. Det gjorde at pinnene ofte ble for svake og bøyd seg.

Overlevering av garn hos Selbu Spinneri

Skulderstykke av Bynestrøya

Mønsterbordene

Den røde og hvite borden øverst på brystet består av to symboler med loddrette striper imellom. Tidligere var det sagt at dette sikkert var buetegn fra gården til eieren. Dagens eier har fortalt at det er de ikke. Vi fant at Birgit Wasrud i sin mastergradavhandling bl. annet har skrevet om gamle vernetegn brukt i tekstiler.

Den røde og hvite borden består av vekselvis rombe og livets tre. Vi leser at romben er et sterkt tegn for å verne mot uønskede makter. En fylt rombe gir enda større vern. Det er viktig at symbolene er hele, så de ikke mister sin kraft. Romben er et stengsel som må være ytterst. Loddrette streker mellom symbolene lager enda flere stengsler. Livets tre er et symbol for å oppnå et fruktbart liv og gode avlinger. På trøya er det hele romber i hver side som videre veksler med livets tre mot midten. I midten på forstykket er det ikke nok masker til enda et symbol, derfor er det der strikket flere loddrette linjer. Disse gir ekstra godt vern. På bakstykket der det er mange flere masker, er det i midten to romber som er strikket inn i hverandre. De skrå bordene på skuldrene gjør det også vanskelig for uønskede makter å nå frem. Sikksakkmønsteret skulle fange og villedde og hindre det onde i å komme forbi. Dette var viktig ved tekstilens åpninger. Den originale trøya har slike mansjetter på ermene. Over sikksakkborden på ermene er det en liten rosebord. Blomster symboliserer kjærligheten. Fra gammelt av var slike vernetegn spesielt viktige for bønder som var avhengige av gode avlinger.

Til slutt strikkes bolen sammen øverst bak på ryggen. Skulderstykket og rygg legges rett mot rett og strikkes sammen slik at det danner en omgang med røde masker på rettsiden av arbeidet. Dette er forklart i mønsteret. Mansjettene på ermene strikkes litt fast. Alle uttagninger gjøres på ermets underside. Ermene syes til bolen innenfor 2 m. På sidene i halsåpningen strikkes det riller i hvitt, deretter en omg vrang før det felles rett av.

Bakstykke

Forstykke

Mansjetter på ermene

Halskant

Ferdig strikket kopi

Vi var godt fornøyde med resultatet av den strikkede kopien. Det ble tatt bilder av en ung mann i den nye trøya. Til vår overraskelse passet trøya veldig godt. Trøya ligger pent over nakken selv om det er 15 flere masker her.

Mønsterbordene på skuldrene ligger godt utover armen. Kanskje det var for at de skulle synes når de hadde på helgevesten.

Det var ingen som hadde lagt merke til at lusene ikke var satt i system før vi nevnte det. Ved å sammenligne den gamle trøya med en trøye der lusene er strikket rett over eller midt imellom lusene på forrige stripe, er alle enige om at en trøye uten system for lusene gir «mer liv» til plagget.

Nystrikket kopi av den gamle trøya i «Halt-Marit-mønster

Byneset Husflidslag fikk i 1985 også låne en annen gammel trøye, av Jonetta Mule, strikket i 1875. Den har mange likheter trøya i «Halt-Marit-mønsteret»:

- Ensfarget parti over hoftene med rillestrikk nederst
- Stripemønster med de samme «lusene» som også her var i uordnet rekkefølge og uttagninger over hele bolen (som heller ingen hadde lagt merke til før i 2015)
- 15 m mer øverst i nakken
- Bredere lyse striper enn de mørke
- De to nederste lyse stripene er bredere enn de øvrige
- Skrå stripebord på skuldrene

Denne trøya er strikket på grovere pinner. Den er rød med rødbrun mønsterfarge. Trolig strikket i ubleika og sauesvart garn og deretter farget med krapp.

Øverst er det et åttebladrosemonster omkranset med enkle og doble V-border.

Denne trøya ble strikket opp som kopi i til Byneset Husflidslag i 1985 av et medlem av laget, Sigrun Langørgen.

Disse to trøyene sier oss noe om at det var vanlig å strikke trøyer etter mål av den som skulle ha trøya. Det var økinger av masker rundt på hele bolen, og ikke bare i sidene som ble det vanlige utover 1900tallet. Begge trøyene er strikket i rundstriking, men deles i for- og bakstykke fra der ermene kommer og strikkes derfra frem og tilbake. Ermegapet er passe stort slik at trøya også kan brukes under en ytterjakke eller en vest.

Det var ikke vanlig med nedskrevet mønster, mønsteret var innlært utenat. Det var også viktig å ha kunnskapen til de gamle symbolene og plassere dem riktig. Vi skjønner også at garnets kvalitet har mye å si om trøya skal vare lenge.

Strikkemønster

Byneset Husflidslag har laget et mønsteravtak av strikkeskjorta i «Halt-Marit-mønsteret», på norsk og på engelsk. Vi har også laget et mønster på norsk og engelsk der hver enkelt kan lage skjorta ut fra egne mål og strikkeskive.

Strikkepakker til skjorta kan bestilles hos Selbu Spinneri: <https://www.selbuspinneri.no/>

Aktiviteter tilknyttet Rødlistearbeidet

- Byneset Husflidslag har holdt et nettforedrag om arbeidet med rekonstruering av denne skjorta under Nordic Craft Week i september 2022
- Byneset Husflidslag har holdt et foredrag «To skjorter fra Byneset» på Sverresborg Museum i oktober 2022.
- Byneset Husflidslag har hatt kurs og medlemsmøter om spinning, både på håndtein og rokk. Det har også vært kurs i farging av garn.
- Den originale skjorta har vært med i utstillingen *Tid og Flid* på Sverresborg museum, juni-22 og ut året. Tid og Flid er en utstilling av rødlistearbeider som alle husflidslagene i Trondheim og Malvik har jobbet med.
- Byneset Husflidslag har deltatt på et internasjonalt ullseminar hos Selbu Spinneri, der vi viste frem den nye, strikkede kopien av denne gamle skjorta fra Byneset og hvor spinneriet snakket om garnet de har produsert
- I april 2023 skal Byneset Husflidslag ha et arrangement med foredrag om den gamle Byneser-skjorta og kopien som vi har strikket.

Kilder

Bynesbøker, Byneset Historielag, bind 7, Husmannsvesenet og utvandringa til Amerika, s103 – 105, Halt-Marit`s livssaga av Anders O. Haugrønning.

Bynesbøker, Byneset Historielag, bind 4: organisasjoner, s 316 og 317, Byneset Husflidslag av Kari Frøseth og Anne Lise Berg

Muntlig kilde: Anne Bårdsgård for hjelp til analyse av farger og fargemetoder.

Selbu spinneri: for hjelp til analyse av garnet.

Mastergradavhandling i tradisjonskunst 2014, Birgit Wasrud, kapittel 33 *vernetegn i tekstiler*

